

LGS 2020

**T.C. İNKILAP TARİHİ VE
ATATÜRKÇÜLÜK**

SON TEKRAR

Zeki DOĞAN

UYANAN AVRUPA SARSILAN OSMANLI

- Yeniçağda Avrupa'da meydana gelen gelişmeler (**Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform, Aydınlanma Çağı, Sanayi İnkılabı**) Avrupa'nın **skolastik(dogmatik) düşünceden kurtulmasına, ekonomik olarak gelişmesine, bilim, sanat ve düşünce alanında ilerlemesine** büyük katkılar sağlamıştır.

SANAYİ İNKILABI: 1750'li yıllarda İngiltere'de buhar gücünün makineye uygulanması ile başlayan teknolojik gelişmelere denir.

- Sanayi İnkılabı; **hammadde ihtiyacını** ortaya çıkarmış, **pazar arayışını** ve **sömürgecilik yarığını** hızlandırmıştır. Bu da **devletlerarası rekabeti** artırmış ve I. Dünya Savaşının en önemli nedenlerinden birini oluşturmuştur.

- Sanayi İnkılabı** ile Osmanlı Devleti uluslararası **ortak pazara** dönüşmüş, Osmanlı pazarları Avrupa'dan gelen ucuz ürünlerle dolmuştur. İnsanlar, ucuz ithal mallara yönelince **yerli esnaf zarar etmiş ve üretimini durdurmuştur.**
- Böylece **Osmanlı sanayisi çökmüş, ekonomi bozulmuş, bütçe açık vermeye başlamıştır.** Devlet, açığı kapatmak için vergilerin miktarını artırma ve yeni vergiler koyma yoluna gitmiş, bu durum halkın tepkisine neden olmuştur. **Ekonomik çöküş, toplumu sosyal açıdan da huzursuz etmiştir.**
- Devlet, giderlerini **Avrupa'dan borç alarak** karşılamaya çalışmış ancak zamanla aldığı borçları dahi ödeyememiştir. **Avrupalı devletler alacaklarını tahsil etmek için Düyunu Umumiye İdaresini** kurmuşlar ve **Osmanlı Devletinin gelir kaynaklarına el koymuşlardır.** Bu durum **devletin ekonomik bağımsızlığına** zarar vermiştir.

Osmanlı ekonomisini bozan nedenleri kısaca şöyle sıralayabiliriz.

- 1- Coğrafi Keşiflerle ticaret yollarının değişmesi
- 2- Avrupalı devletlere Kapitülasyonların verilmesi
- 3- Sanayi İnkılabı ile Osmanlı ülkesinin Avrupalı devletlerinin pazarı haline gelmesi
- 4- Düyunu Umumiye İdaresi ile Osmanlının gelir kaynaklarına el konulması

SARSILAN OSMANLI: Özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda büyük bir güce ve geniş sınırlara ulaşan Osmanlı Devleti, 17. yüzyıldan itibaren **siyasi, askeri ve ekonomik** olarak güç kaybetmeye başladı. Bunda;

- ✓ **Sık sık padişah değişikliği yaşanması ve merkezi otoritenin bozulması,**
- ✓ **Yapılan savaşların yenilgiyle sonuçlanması,**
- ✓ **Yaşanan toprak kayıplarının askeri ve ekonomik olarak devleti zor durumda bırakması,**
- ✓ **Avrupa'da yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin takip edilememesi,**
- ✓ **Coğrafi Keşifler, Sanayi İnkılabı ve Kapitülasyonların Osmanlı ekonomisini olumsuz etkilemesi**
- ✓ **Fransız İhtilali sonucunda azınlık isyanlarının yaşanması** vb. etkili olmuştur.

FRANSIZ İHTİLALİ: 1789 yılında Fransa'da meydana gelen bir halk hareketidir / ayaklanmasıdır. Fransız İhtilali sonucunda; **Adalet, eşitlik, özgürlük, insan hakları, demokrasi ve milliyetçilik** gibi düşünceler ortaya çıkmıştır.

Milliyetçilik düşüncesi **çok uluslu imparatorluklarda** (Osmanlı Devleti gibi) **azınlık isyanlarına ve parçalanmalara neden olmuştur.**

Çok uluslu yapı: Birçok milletten meydana gelen, çeşitli uluslardan oluşan anlamına gelir.

Fransız İhtilali Osmanlı Devletini iki şekilde etkilemiştir.

Olumlu: **Demokratikleşme hareketlerinin** (Tanzimat-İslahat Fermanları, Meşrutiyet) başlamasına ortam hazırlamıştır.

Olumsuz: Azınlık isyanlarının yaşanmasına ve devletin dağılmasına **neden olmuştur.**

Bilgi: Fransız İhtilali ile ortaya çıkan **milliyetçilik akımı her milletin kendi devletini kurmasını** öngörüyordu. Bu düşünce Osmanlı Devleti gibi **çok uluslu devletlerde azınlık isyanlarının çıkmasına** neden oldu. Osmanlı devlet adamları **azınlık isyanlarını önlemek ve dağılmayı durdurmak için çeşitli ıslahatlar yaptılar ve bazı fikir akımları ortaya attılar.**

Tanzimat Fermanı(1839): Avrupa'nın Osmanlı iç işlerine karışmasını önlemek, milliyetçilik akımının etkilerini azaltmak ve azınlıkların devlete bağlılıklarını arttırmak amacıyla ilan edilmiştir. Önemi: Osmanlı Devleti'nde anayasal düzene geçişin ilk aşamasıdır. **Kanun gücünün üstünlüğü** kabul edilmiştir.

İslahat Fermanı(1856): Avrupalı devletlerin desteğini almak, Avrupalıların azınlıkları bahane ederek içişlerimize karışmalarını önlemek amacıyla ilan edilmiştir. **Azınlık hakları genişletilmiş ve Müslümanlarla eşit hale getirilmiştir.**

I.ve II. Meşrutiyet(1876-1908): Azınlık isyanlarını sona erdirmek ve devletin dağılmasını önlemek amacıyla ilan edilmiştir. Bu amaçla **Kanunu Esasi** (anayasa) hazırlanmış ve **meşrutiyet ilan edilmiştir.**

- ✓ I. Meşrutiyetin ilanında **Jön Türkler**, II. Meşrutiyetin ilanında **İttihat ve Terakki Cemiyeti** etkili olmuştur.
- ✓ **Halk ilk kez seçme ve seçilme yetkisini kullanarak yönetime katılmıştır.**

Osmanlıcılık: Osmanlı Devleti'ni oluşturan **bütün milletleri adalet, eşitlik, ilkeleri ile bir arada tutup Osmanlılık duygusuna sahip bir toplum oluşturmayı ve azınlık isyanlarını önlemeyi** amaçlamıştır.

İslamcılık (Ümmetçilik): Devleti ve milleti bir arada tutan en önemli bağın **din** olduğu düşünülerek **tüm Müslümanları halifenin etrafında toplamayı amaçlamıştır.**

Türkçülük(Turancılık): Bütün Türkleri milli bir duygu ile birleştirerek tek bayrak altında toplamayı amaçlamıştır.

Batıcılık: Osmanlı Devletini kurtuluşunun tüm kurumları ve yaşam biçimiyle **batılı bir devlet** olmakla sağlanacağını savunmuştur.

Bilgi: Islahatların ve fikir akımlarının asıl amacı devleti dağılmaktan kurtarmaktır. Ancak hiçbir fikir akımı devletin dağılmasını önleyememiştir.

Bilgi: Osmanlı Devleti'nin 19.yüzyıl boyunca sarsılmasına ve 20.yüzyıl başlarında dağılmasına neden olan iki önemli olay vardır. Bunlardan biri **Sanayi İnkılabı**, diğeri de **Fransız İhtilali**'dir. Sanayi İnkılabı devletin **ekonomik olarak** gerilemesine neden olmuş, Fransız İhtilali ise **siyasi olarak** dağılışı hızlandırmıştır.

MUSTAFA KEMAL'İN EĞİTİM HAYATI

1- Mahalle Mektebi: Mustafa'nın hangi okulda eğitime başlayacağı evde tartışma konusu olmuştur. Ancak **annesinin isteği** üzerine ilk olarak **geleneksel eğitim** yapan Mahalle Mektebine başlamıştır.

2- Şemsi Efendi Okulu: **Babasının isteği** dikkate alınarak **yeni açılan ve modern yöntemlerle eğitim yapan** Şemsi Efendi Okuluna gitmiştir.

Yorum: Mustafa'nın eğitim hayatına böyle modern bir okulda başlaması **yenilikçi, araştırmacı ve özgürlükçü** bir kişilik kazanmasında etkili olmuştur.

Bilgi: Bu okulda okurken babasını kaybetmiş ve bir süre eğitimine ara vermek zorunda kalmıştır.

Yorum: Mustafa'nın hangi okulda eğitim hayatına başlayacağını evde tartışma konusu olması Osmanlı Devleti'nde **eğitim birliğinin olmadığına göstergesidir.**

3- Selanik Mülkiye Rüştîyesi: Sivil ortaokuldur. Bu okulda **okurken çevresinde gördüğü subaylardan etkilenecek** asker olmaya karar vermiş ve gizlice askeri okulun sınavlarına girmiş ve kazanmıştır.

Yorum: Mustafa'nın asker olmak için gizlice sınavlara girmesi ve kazanarak bu okula kaydolması onun **kararlı ve idealist bir kişiliğe sahip olduğunu** gösterir.

Bilgi: Mustafa, Mahalle Mektebi ve Selanik Mülkiye Rüştîyesindeki eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır.

4- Selanik Askeri Rüştîyesi: Kemal adını, bu okuldaki **Matematik Öğretmeni Yüzbaşı Mustafa**'dan almıştır. Ayrıca **Fransızca Öğretmeni Yüzbaşı Nakîyüddin** ona bağımsızlık ve vatan sevgisi gibi duyguları aşıladı.

Yorum: Bu okulda **sınıf çavuşluğu ve müzakerecilik gibi görevler üstlenmesi liderliğini ve kendine olan güvenini** gösterir.

5- Manastır Askeri İdadisi(1896): Bu okulda sınıf arkadaşı **Ömer Naci** sayesinde **edebiyata ve hitabete** ilgi duydu. Fransızca özel dersleri aldı.

- **Tarih Öğretmeni Kolağası Tevfik Bey**'den **tarih bilinci** edindi.
- **Jean Jack Rousseau, Montesquieu ve Voltaire** gibi Fransız yazarların eserlerini okuyarak **milliyetçilik, eşitlik, özgürlük** gibi kavramlarla tanıştı.
- **Namık Kemal**'in **vatan, millet sevgisi, hürriyet, Mehmet Emin Yurdakul**'un **Türkçülük** fikirlerinden etkilendi.

Bilgi: Mustafa Kemal'in fikir hayatının oluşmasında en büyük etkiye sahip olan okuldur.

6- İstanbul Harp Okulu(1899): Harp Okulunda okurken arkadaşları ile birlikte bir **dergi/gazete** çıkardı. 1902'de **Teğmen** rütbesiyle mezun oldu.

7- İstanbul Harp Akademisi(1902): Bu okulda derslerinin yanı sıra, **ülkenin içinde bulunduğu siyasi durum** ile yakından ilgilendi. Harp Akademisini **kurmay yüzbaşı** olarak bitirdi (1905). **İlk görev yeri** olan Şam'daki **5. Ordu**'ya atandı.

Bilgi: Mustafa'nın **yetiştirdiği aile ortamı, küçük yaşta babasız kalması, karşılaştığı zorluklar ve Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu siyasi, askeri ve ekonomik durum** onun iyi bir asker ve devlet adamı olarak yetişmesinde etkili olmuştur.

BUHRANLAR BÜYÜK KAHRAMANLAR DOĞURUR MUSTAFA KEMAL'İN FİKİR HAYATINI ETKİLEYEN OLAYLAR VE KİŞİLER

- Bir liderin kişiliğinin ve fikirlerinin oluşmasında, içinde bulunduğu çevrenin etkisi büyüktür. Atatürkçü düşünce sisteminin oluşmasında da Atatürk'ün **yaşadığı ortamın, ailesinin ve özünde var olan bağımsızlık duygusunun** etkileri önemli bir yere sahiptir. Bunlar;

1- Doğduğu Yer: Selanik: **Çok uluslu yapısı farklı fikirlerin ve birçok siyasal olgunun** meydana geldiği, aynı zamanda ticari faaliyetlerin ve kültürel etkinliklerin yoğun olarak yaşandığı bir liman kentiydi. **Avrupa'daki gelişmelerden en çok etkilenen bölgelerden biriydi.**

2- Öğretmenleri: Selanik Askerî Rüştîyesinde kendisine "**Kemal**" adını veren ve matematik dersini sevdiren **Yüzbaşı Mustafa Bey**, yine aynı okulda Fransızca öğretmeni **Nakiyüddin Yücekök** ve Manastır Askerî İdadisindeki **Tarih Öğretmeni Kolağası Mehmet Tevfik Bey** Mustafa Kemal'in **düşünce yapısını etkileyen** öğretmenlerindendir.

3- Fransız İhtilali: Fransız İhtilali ile ortaya çıkan **demokrasi, eşitlik, özgürlük ve milliyetçilik** gibi fikir akımlarından etkilenmiştir.

4- Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu durum: Gençlik yıllarından itibaren Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu **siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik ve askerî sorunları yakından takip etmiş**, bu sorunları çözmek için **çareler aramaya** başlamıştır.

5- 1897 Türk Yunan Savaşı: Mustafa Kemal bu savaşa gönüllü olarak katılmak istemiş ancak yaşı küçük olduğu için geri çevrilmişti. Türk ordusunun **savaş meydanında zafer kazanmasına rağmen barış masasında istediğini elde edememesi** Mustafa Kemal'i derinden etkilemiş ve **sadece askeri olarak değil, diplomatik olarak da güçlü olmak gerektiğini düşünmüştür.**

6- Avrupalıların işlerimize karışmaları: Avrupalı devletlerin azınlıkları bahane ederek iç işlerimize karışmalarını önlemek için yapılan ıslahatların sonuç vermemesi, isyanların giderek artması, Mustafa Kemal'in yıkılmak üzere olan bir devletin yerine **çağdaş, millî egemenliğe dayalı, tam bağımsız bir devlet kurmak** fikrini güçlendirmiştir.

7- Bulunduğu şehirler ve yerler: Mustafa Kemal'in gerek **öğrenci olarak** (Selanik, Manastır, İstanbul) gerekse **subay olarak** (Şam, Trablusgarp, Sofya) bulunduğu şehirlerde karşılaştığı durumlar ve yaşadığı olaylar fikir hayatının oluşmasında etkili olmuştur. **Selanik, Manastır, İstanbul ve Sofya** şehirleri Mustafa Kemal'in fikir hayatının oluşmasında büyük etkiye sahiptir. Selanik'in **çok uluslu yapısı ve kültürel zenginliği demokratik olgunluğa erişmesinde;** Manastır'daki eğitimi **fikir hayatının gelişiminde,** Sofya'daki hayatı **demokrasi ve diplomasi tecrübesi** edinmesinde etkili olmuştur.

8- Okuduğu yerli ve yabancı yazarlar:

Yerli yazarlardan Namık Kemal vatan ve millet sevgisi, Mehmet Emin Yurdakul milliyetçilik milli birlik ve beraberlik; Tevfik Fikret insan hakları, çağdaşlık, batıcılık; Ziya Gökalp Türkçülük, Türk milliyetçiliği, dayanışma,	Yabancı yazarlardan; Jean Jack Rousseau milli egemenlik, hukuk devleti; Montesquieu cumhuriyet yönetimi, Voltaire akılcılık ve bilimsellik
konularında etkilenmiştir.	

MUSTAFA KEMAL'İN ASKERÎ HAYATI

1- ŞAM'A ATANMASI (1905)

- Harp Akademisinden **Kurmay Yüzbaşı** olarak mezun olan Mustafa Kemal, **ilk görev yeri** olan **Şam'daki 5. Ordu'ya** Kurmay Yüzbaşı olarak atandı.
- Burada **Vatan ve Hürriyet Cemiyeti**ni kurdu. Selanik başta olmak üzere birçok şehirde cemiyetin şubelerini açtı.

Bilgi: Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kurması, **liderlik özelliğini, teşkilatçılığını, yöneticiliğini ve vatanseverliğini** göstermektedir.

Bilgi: Selanik'teki 3. Ordu'da görev yaparken bir süre **İttihat ve Terakki Cemiyetine** katılmış ancak ordunun siyasete karışmaması gerektiğine inandığı için bu cemiyetten ayrılmış ve tamamen askerlikle ilgilenmiştir.

2-31 MART OLAYI (1909)

➤ 13 Nisan 1909'da İstanbul'da **meşrutiyet karşıtı** bir ayaklanma çıktı. **31 Mart Olayı** adı verilen bu ayaklanmayı bastırmak ve düzeni sağlamak amacıyla **Hareket Ordusu Kurmay Başkanı** olarak İstanbul'a geldi ve isyanı bastırdı.

Bilgi: Mustafa Kemal'in 31 Mart isyanını bastırmada önemli rol oynaması, **meşrutiyet taraftarı** yani **yenilik yanlısı** olduğunu gösterir. **(İnkılapçı kişilik)**

3-PİKARDİ MANEVRALARI (1910)

Fransa'da düzenlenen **askeri tatbikatlara gözlemci olarak katılmış**, gelecekte hava kuvvetlerinin önemine vurgu yapmıştır.

Bilgi: **Yenilikçi kişiliğini, mesleki açıdan kendisini geliştirdiğini ve ileri görüşlülüğünü** gösterir.

4- TRABLUSGARP SAVAŞI (1911)

- Siyasi birliğini geç tamamlayan **İtalya** sömürge yarışında geç kalmıştı. Bu nedenle **gelişen sanayisine ham madde ve pazar bulabilmek için** Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprağı olan Trablusgarp'a saldırdı.
- Osmanlı Devleti, **Mısır İngiliz işgalinde olduğu için karadan, donanması yetersiz olduğu için denizden yardım gönderemedi**. Ancak, aralarında Mustafa Kemal'in de bulunduğu bazı **gönüllü subaylar** gizlice bölgeye gittiler. **(vatanseverliği)**
- Mustafa Kemal kılık değiştirerek "**Mustafa Şerif**" takma adıyla ve **gazeteci olarak** gizlice Trablusgarp'a gitti. Burada **yerli halkı teşkilatlandırarak** onları İtalyanlara karşı direnişe geçirdi. **(teşkilatçılığı, örgütleyiciliği)**
- **Derne** ve **Tobruk**'ta başarılar kazandı. İlerleyemeyeceklerini anlayan İtalyanlar Osmanlı Devletini durdurmak için Ege Denizi'ndeki On İki Ada'yı işgal ettiler.
- Trablusgarp Savaşı devam ederken **Balkan Savaşları** çıktı. İki ateş arasında kalan Osmanlı Devleti, İtalya ile **Uşi Antlaşması** (1912) imzaladı. Bu antlaşma ile Trablusgarp İtalya'ya bırakıldı.
- Böylece Osmanlı Devleti, **Kuzey Afrika'daki son toprağını (Libya) da kaybetti**.
- Trablusgarp Savaşı, Mustafa Kemal'in **ilk askeri başarısıdır. Binbaşı** rütbesine yükseldi.

I. BALKAN SAVAŞI (1912-1913):

- Trablusgarp Savaşı devam ederken, Balkan Devletlerinden **Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan** ve **Karadağ**, Rusya'nın kışkırtmasıyla birleşerek Osmanlı Devleti'ne saldırdılar.
- Osmanlı Devleti; **orduya siyaset karışmış olması, subaylar arasında irtibat ve iş birliğinin zayıf olması, ordunun ulaşım ve ikmal hatlarının yetersiz olması** gibi nedenlerle yenildi.
- **Edirne** ve **Kırklareli** dahil Doğu Trakya'daki tüm topraklarını kaybetti. **Londra Antlaşması** imzalandı. **Midye-Enez çizgisi** sınır kabul edildi.
- I. Balkan Savaşı sırasında **Arnavutluk** bağımsızlığını ilan ederek Osmanlı Devleti'nden ayrılan **son Balkan devleti** oldu.

Bab-ı Âli Baskını: I. Balkan Savaşı sonrası **Enver Paşa'nın darbe yaparak** hükümeti ele geçirmesi ve **devletin yönetiminin İttihatçıların kontrolüne geçmesidir.**

II. BALKAN SAVAŞI (1913): Osmanlı Devletinin I. Balkan Savaşında kaybettiği topraklar Balkan Devletleri arasında paylaşılamadı. En büyük payı **Bulgaristan**'ın aldığını iddia eden diğer Balkan Devletleri Bulgaristan'a savaş açtılar. Bu savaşa **Romanya** da katıldı.

- Yunanistan, Romanya, Sırbistan, Karadağ Bulgaristan'la savaşırken **Osmanlı Devleti bu durumdan yararlanarak** daha önce kaybettiği **Edirne ve Kırklareli'yi geri aldı.**

Bilgi: Mustafa Kemal Balkan Savaşları sırasında **Gelibolu'da Çanakkale Boğazı'nın korunmasında görev almıştır.**

5- SOFYA ASKERİ ATAŞESİ (1913) Balkan Savaşlarından sonra Sofya'da **askeri ataşe** olarak bulunmuş, **Yarbay** rütbesine yükselmiştir. Sofya'da iken Bulgaristan'daki Türklerin sorunlarıyla ilgilenmesi **milliyetçi kişiliğini**, yabancı devlet temsilcileriyle görüşmesi **diplomasi yeteneğini**, Bulgar meclisinin toplantılarını izlemesi **parlamentar sistem ve demokrasi** hakkında bilgi edindiğini gösterir.

6- I. DÜNYA SAVAŞINDA (1914-1918)

- İlk olarak **Çanakkale Cephesinde**(1915) **19.Tümen Komutanı** olarak, ardından **Kafkas Cephesinde** (1916) **16.Kolordu Komutanı** olarak, son olarak da **Suriye Cephesinde 7.Ordu Komutanı** olarak görev aldı.

7- KURTULUŞ SAVAŞI'NDA (1919-1922)

- Kurtuluş Savaşı'nın her aşamasında Türk Milletine **liderlik** etmiş, Türk halkını düşmana karşı birleştirmiştir. **(birleştirici ve bütünleştirici oluşu)**
- **Başkomutan** olarak orduyu yönettiği **Sakarya Meydan Savaşı** ve **Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ni** kazanmıştır.

NOT: Özet ders notlarımızın TİCARİ AMAÇLI platformlarda paylaşılmasına rızam yoktur.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI (1914-1918)

- Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'nın genel durumuna bakıldığında; **Sanayi İnkılabı** ve **Fransız İhtilali**nin etkileri görülmektedir.

Genel Nedenler

- Fransız İhtilali**'yle ortaya çıkan **milliyetçilik akımının** etkisiyle **azınlık isyanlarının yaygınlaşması** (siyasi)
- Sanayi İnkılabı** ile ortaya çıkan **hammadde ihtiyacı ve pazar arayışının sömürgeciliği hızlandırması** (ekonomik)
- Avrupalı devletlerarasındaki **gruplaşma** (siyasi)
- Silahlanma yarışı** (askeri)

Özel Nedenler

- İngiltere ile Almanya** arasındaki **sanayileşme rekabeti**
- Fransa**'nın zengin kömür yataklarına sahip **Alsas-Loren bölgesini** **Almanya**'dan geri almak istemesi
- Avusturya Macaristan İmparatorluğu** ve **Rusya** arasındaki **Balkanlara hâkim olma mücadelesi**
- İngiltere ve Fransa'nın mevcut sömürgelerini koruma düşüncesi

Asıl Neden: Avrupa devletleri arasındaki **ekonomik çıkar çatışmasıdır.**

Görünür (Savaşı Başlatan) Neden: Saraybosna'yı ziyaret eden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahtının Sırp bir genç tarafından öldürülmesi üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş açması.

Yorum: Olayların görünen nedenleri dışında başka nedenleri de olabilir.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE OSMANLI DEVLETİ**Genel Durum:**

- Osmanlı Devleti Trablusgarp ve Balkan savaşlarından yeni çıkmıştı. Ordusu zayıf, donanması yetersizdi.
- Bir yandan **ülke güvenliğini sağlamaya çalışırken** diğer yandan da **siyasi yalnızlıktan kurtulmak** için girişimlerde bulunmaya başladı.
- Osmanlı Devleti, başlangıçta İtilaf Devletlerine yakınlaşmaya çalışmış ancak **İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'ni yanlarına almak istememişlerdir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya yakınlaşmasına** neden olmuştur.

Bilgi: İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devletinin ittifak isteklerini reddetmesinde, **Osmanlı Devletini paylaşma planları** etkili olmuştur. İtilaf Devletleri, savaş sonunda Osmanlı'yı kendi aralarında paylaşmayı düşünüyorlardı.

Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni kendi yanında savaşa çekme nedenleri:

- **Savaşı geniş bir alana yayarak yükünü hafifletmek**
- **Osmanlı Devleti'nin jeopolitik(coğrafi) konumundan yararlanmak**
- **Osmanlı halifesinin dini ve siyasi gücünden yararlanmak**
- **Geçiş yollarını kontrol altında tutarak** İtilaf Devletlerinin Rusya'ya yardım götürmesini önlemek ve İngiltere'nin sömürgelerine giden yolları kesmek

Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa katılma nedenleri:

- ✓ **Son zamanlarda kaybettiği toprakları geri almak,**
- ✓ **Siyasi yalnızlıktan kurtulmak,**
- ✓ **Almanya'nın savaşı kazanacağına inanılması,**
- ✓ **Osmanlı devlet adamlarının (İttihat ve Terakki Partisi) Alman hayranlığı,**
- ✓ **İngiltere, Fransa ve Rusya'nın düşmanca politikaları,**
- ✓ **Coğrafi konumu itibarıyla savaş dışında kalmanın zorluğu,**
- ✓ **Kapitülasyonlardan kurtulmak**

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi

- İngilizlerden kaçan iki Alman (**Goben** ve **Breslav**) gemisi Çanakkale Boğazını geçerek Osmanlı Devletine sığındı. Osmanlı Devleti bu iki gemiyi satın aldığını açıklayarak bu gemilere **Yavuz** ve **Midilli** adını verdi. Türk bayrağı çekilen bu gemiler, Karadeniz'e çıkarak Rus limanlarını bombaladı. Böylece Osmanlı Devleti fiilen savaşa girmiş oldu. (**Kasım 1914**)

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesiyle;

- 1-Savaş **geniş bir alana yayılmış,**
- 2-Savaşın **süresi uzamış,**
- 3-**Yeni cepheler açılmış,** mevcut cepheler genişlemiş,
- 4-**Almanya** büyük ölçüde **rahatlamış,**
- 5-İtilaf Devletlerinin (özellikle Rusya) işi zorlaşmıştır.

OSMANLI DEVLETİNİN SAVAŞTIĞI CEPHELER

Kendi Sınırlarımızda: Kafkas, Çanakkale, Kanal(Süveyş), Irak, Filistin-Suriye, Hicaz-Yemen

Sınırlarımız dışında: Makedonya, Romanya, Galıçya Bu cephelerde müttefiklerimize (İttifak Devletleri) yardım ettik.

Taarruz(Saldırı) Cepheleeri: Kafkas, Kanal (K ile başlar)

Savunma Cepheleeri: Çanakkale, Suriye-Filistin, Irak, Hicaz-Yemen

Yardım Gönderdiğimiz Cepheleer: Makedonya, Romanya, Galıçya (Sonu ya ile biter)*

*Bu cephelerde müttefiklerimiz olan Almanya, Avst. Mac. İmp. ve Bulgaristan'a yardım ettik.

ÇANAKKALE CEPHESİ

- 1-İstanbul ve Boğazları ele geçirip Osmanlı Devleti'ni saf dışı bırakmak,
- 2-Rusyaya yardım götürmek,
- 3-Balkan Devletleri'ni savaşa çekmek,
- 4-Savaşı kısa zamanda sonuçlandırmak, isteyen İtilaf Devletleri tarafından açıldı.

Sonuçları

- ✓ **Savaşın uzamasına** neden olmuştur.
- ✓ **Osmanlı Devletinin galip geldiği tek cephedir.**
- ✓ **Rusya**, yardım alamadığı için ekonomik kriz çıkmış, Bolşevik İhtilali yaşanmış ve **I. Dünya savaşından çekilmiştir.**
- ✓ Mustafa Kemal'in tüm **dünyada tanınmasına** ve **Milli Mücadele'nin lideri olmasına** ortam hazırlamıştır.
- ✓ Gizli antlaşmalar ilk kez ortaya çıkmıştır.
- ✓ Balkan devletlerinin tutumları değişmiş, **Bulgaristan** İttifak Devletlerinin yanında savaşa girmiştir.

KAFKAS CEPHESİ:

Osmanlı Devleti'nin **ilk taarruz cephesidir.** Bu cephede Ruslara karşı savaştık.

Amaç:

- 1- **İttihatçıların Anadolu'daki Türklerle Orta Asya'daki Türkleri birleştirmek istemeleri**
- 2- **Almanların Bakü petrollerini ele geçirmek istemesi**

- Gerekli tedbirler alınmadan yapılan **Sarıkamış Harekâtı** başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Aşırı soğuk ve hastalık nedeniyle Türk ordusu iklim şartlarına mağlup olmuş, Doğu Anadolu Rus işgaline uğramıştır.
- **Rusya** ile **Osmanlı Devleti** arasında imzalanan 3 Mart 1918 **Brest Litovsk Antlaşması** ile bu cephe kapanmıştır. Kars, Ardahan ve Batum Osmanlı Devleti'ne geri verilmiştir.

Bilgi: Doğu Anadolu'nun Rus işgaline uğraması üzerine, Ruslarla işbirliği yapan Ermeniler Türk köylerine baskınlar düzenleyerek katliamlar yaptılar. Bunun üzerine Osmanlı Devleti **hem kendi güvenliğini hem de Ermenilerin güvenliğini sağlamak** için **Tehcir Kanunu**'nu (Sevk ve İskan Kanunu) çıkararak olaylara karışan Ermenileri bugünkü Suriye ve Lübnan'a göç ettirdi. **(1915)**

KANAL CEPHESİ:

- **Almanya'nın isteği üzerine** açılan bir taarruz cephesidir.
- **Amaç: Mısır'ı İngilizlerden geri almak ve Süveyş Kanalı'nı ele geçirerek,** İngiltere'nin Uzakdoğu (Hindistan) sömürgeleriyle olan bağlantısını kesmektir. **(jeopolitik konum)**
- Bu cephedeki mücadeleler Osmanlı devletinin başarısızlığı ile sonuçlandı.

SURİYE CEPHESİ:

- Kanal Cephesinin devamıdır. Mustafa Kemal bu cephede önce **7. Ordu Komutanı**, daha sonra da **Yıldırım Orduları Grup Komutanı** olarak görev yaparak, İngilizleri Halep'te durdurmuş ve Anadolu'yu işgalden kurtarmıştır.

IRAK CEPHESİ:

- **Irak petrollerini ele geçirmek** ve kuzeye doğru ilerleyerek Kafkaslardaki Rus kuvvetleriyle birleşmek isteyen İngilizler tarafından açıldı.
- **Halil (Kut) Paşa** komutasındaki Türk ordusu **Kut-ül Amare**'de İngilizleri yenilgiye uğrattı ve büyük bir zafer kazandı. Ancak İngilizlerin toparlanarak daha büyük bir kuvvetle saldırıya geçmeleri sonucunda başarısız olduk.

HİCAZ-YEMEN CEPHESİ: **Çöl Kaplanı Fahrettin Paşa** Türk birlikleri bu cephede hem **İngilizlerle** hem de İngilizlerin kışkırttığı **Araplarla** savaşmak zorunda kalmıştır.

Bilgi: Bu cephe **ümmetçilik düşüncesinin zayıfladığını, milliyetçiliğin güçlendiğini ortaya koymuştur.**

SAVAŞIN SONA ERMESİ

- Almanya'nın Amerikan ticaret gemilerini batırması üzerine **Amerika Birleşik Devletleri** İtilaf Devletlerinin yanında savaşa girdi.
- İlk olarak **Bulgaristan** savaştan çekildi.
- Müttefiklerinin yenilgiyi kabul etmesi üzerine **Osmanlı Devleti** de, **Mondros Ateşkes Antlaşması**'nı (30 Ekim 1918) imzalayarak savaştan çekildi.
- Ardından **Avusturya** ve son olarak da **Almanya** da savaştan çekildiler.

YENİLEN DEVLETLERLE YAPILAN ANTLAŞMALAR

Almanya ile Versay Antlaşması
Avusturya ile Saint Germain Antlaşması
Macaristan ile Triyanon Antlaşması
Bulgaristan ile Nöyyi Antlaşması
Osmanlı Devleti ile Sevr Antlaşması

I. DÜNYA SAVAŞININ SONUÇLARI

- ✓ **İmparatorluklar** (Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan, Rus Çarlığı) **yıkılmıştır.** Milli devletler ortaya çıkmıştır.
- ✓ **Çekoslovakya, Avusturya, Macaristan, Polonya ve Yugoslavya** gibi yeni devletler kurulmuştur.
- ✓ **Orta Doğu ve Avrupa'nın siyasi haritası yeniden çizilmiştir.**
- ✓ Dünya barışını korumak amacıyla **Milletler Cemiyeti** (Cemiyet-i Akvam) kurulmuştur.
- ✓ Sömürgecilik "**manda ve himaye**" adı altında devam etmiştir
- ✓ Yenilen devletlerde **rejim değişiklikleri** meydana gelmiştir. Komünizm (Rusya), Nazizm (Almanya) ve Faşizm (İtalya) gibi totaliter (baskıcı) rejimler doğmuştur.
- ✓ Özellikle Almanya ve İtalya'nın izlediği **ırkçı ve yayılmacı politikalar** II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur.

WILSON İLKELERİ

ABD Başkanı Wilson'un, I. Dünya Savaşı devam ederken, savaş sonunda **kalıcı barışı sağlamak**, sömürgeciliği sona erdirmek ve ABD'yi dünya siyasetinde ön plana çıkarmak amacıyla yayımladığı ilkelerdir.

1-Her millet kendi geleceğini kendisi belirleyecektir. (Bu madde özellikle sömürgeciliğe ve imparatorluklara karşıdır.)

2-Yenen devletler, yenilen devletlerden toprak ve savaş tazminatı almayacaklardır. (Bu madde sömürgeciliğin "manda ve himaye" şekline dönüşmesine neden olmuştur.)

3-Devletlerarasında gizli antlaşmalar yapılmayacak ve silahlanmaya son verilecektir. (Kalıcı barış amaçlanmış ve gizli antlaşmalara tepki gösterilmiştir.)

4-Devletlerarası anlaşmazlıklara çözüm bulmak için Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) adıyla bir örgüt kurulacaktır. (Devletlerarası sorunları barışçı yollarla çözmek ve barışı korumak amaçlanmıştır.)

5-Osmanlı Devleti'ne Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde egemenlik hakkı tanınacaktır.

6- Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında yaşayan diğer uluslara da (azınlıklara) kendi geleceklerini belirleme hakkı verilecektir. (Bu madde ile Osmanlı İmparatorluğu bağımsız devletlere bölünmek istenmiştir. Ermeniler, Rumlar ve Araplar devlet kurmak için hazırlıklara başlamışlardır.)

7-Boğazlar, bütün dünya ticaret gemilerine açık olacak ve bu durum tüm devletlerin garantisi altında olacaktır.

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI (30 EKİM 1918)**Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamaya zorlayan nedenler:**

- Osmanlı Devletinin birçok cephede yenilmesi
- Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi üzerine Osmanlı Devleti ile Almanya arasında kara bağlantısının ve yardımların kesilmesi
- Osmanlının savaşa girmesinde etkili olan İttihat ve Terakki yöneticilerinin ülkeyi terk etmesi
- Osmanlı Devletinin Wilson İlkelerine güvenmesi
- Savaşı İttifak Devletlerinin kaybedeceğinin anlaşılması

➤ Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı Devleti adına **Bahriye Nazırı** (Denizcilik Bakanı) **Rauf (Orbay) Bey** başkanlığında bir heyet ile İtilaf Devletleri adına İngiliz Amirali **Caltrophe** arasında Limni Adası'nın **Mondros Limanı**'ndaki Agememnon Zırhlısında imzalanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Egemenlik Haklarını Kısıtlayan Maddeler

1- Çanakkale ve İstanbul Boğazları açılacak ve buradaki askeri üsler İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecektir.

Yorum: Bu madde ile Anadolu ve Rumeli'nin bağlantısı kesilmiş, Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığı ve İstanbul tehdit altına girmiştir.

2- İtilaf Devletleri güvenliklerini tehlikede gördükleri herhangi bir **stratejik noktayı işgal edebileceklerdir** (7. madde).

Yorum: Ateşkesin en tehlikeli maddesidir. Anadolu'nun işgaline zemin hazırlanmıştır. İtilaf Devletleri bu maddeye dayanarak Anadolu'yu işgal etmişlerdir.

3- **Vilayet-i Sitte**'de (Doğu Anadolu'daki altı il; Bitlis Elazığ, Diyarbakır, Erzurum, Van, Sivas) herhangi bir karışıklık çıkarsa İtilaf Devletleri bu bölgeleri işgal edebileceklerdir. (24.madde)

Yorum: Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devletinin kurulmasına zemin hazırlanmıştır.

4- Hükümet haberleşmeleri dışındaki bütün **haberleşme araçları** İtilaf Devletleri'nin denetimine girecektir.

Yorum: İtilaf Devletleri'nin bütün haberleşme araçlarına el koymalarının nedeni kendilerine karşı yapılabilecek direnişleri ve tepkileri engellemek istemeleridir.

Askerî Maddeler

1- **Osmanlı ordusu terhis edilecek**, bütün savaş gemilerine, ordunun araç, gereç, silah ve cephanesine el konulacaktır.

Yorum: Osmanlı Devleti'ni savunmasız bırakarak, işgalleri kolaylıkla gerçekleştirmek amaçlanmıştır.

2- Osmanlı Devleti'nin elindeki bütün **savaş esirleri serbest bırakılacak**, buna karşılık Türk esirler İtilaf Devletleri'nin denetiminde kalacaklardır.

Yorum: Bu madde devletlerin eşitliği (uluslararası eşitlik) ilkesine aykırıdır.

Ekonomik Maddeler

1-İtilaf Devletleri bütün **liman ve tersanelerden** yararlanabileceklerdir.

2-**Toros tünelleri, demir yolları** ve deniz işletmeleri İtilaf Devletleri'ne bırakılacaktır.

3-İtilaf Devletleri **kömür, akaryakıt** ve benzeri maddeleri Anadolu'dan temin edecekler, bu maddelerin hiçbirini ihraç edilmeyecektir.

Yorum: İtilaf Devletleri bu maddelerle Osmanlı Devleti'nin ekonomik bağımsızlığını elinden almış ve Osmanlı'yı kendilerine bağımlı hale getirmeye çalışmışlardır.

Mondros Ateşkes Antlaşması ile;

- Osmanlı Devleti **fiilen sona ermiş**,
- Anadolu **işgallere açık hale gelmiş**,
- İlk işgaller başlamış,
- Türk milleti işgallere karşı **bölgesel direniş cemiyetleri** kurmaya başlamıştır.

Bilgi:

Fiilen Sona Erme: Bir devletin topraklarının işgal edilmesiyle, devlet işlevini kaybetmesidir.

Resmen Sona Erme: Bir devletin yıkılması, yerine başka bir devletin kurulmasıdır.

KUVAYI MİLLİYENİN KURULMASI

Kuvayı Milliye: İtilaf Devletleri'nin Mondros Ateşkes Antlaşmasının 7. maddesine dayanarak Anadolu'da başlattıkları işgallere karşı, **vatansever Türk halkının vatani korumak amacıyla kurduğu silahlı direniş örgütlerine** Kuvayı Milliye denir.

Kuvayı Milliye'nin Kurulma Nedenleri

- ✓ Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması,
- ✓ Mondros Ateşkes Antlaşması'yla **Osmanlı ordusunun terhis edilmesi**,
- ✓ Osmanlı yönetiminin **işgallere kayıtsız kalması** ve halkın can ve mal güvenliğini koruyamaması,
- ✓ **Anadolu'nun** İtilaf Devletleri tarafından **işgal edilmesi**

Kuvayı Milliye'nin Ortaya Çıkışı

- İlk Kuvayı Milliye teşkilatı, İzmir'in işgalinden sonra **Batı Anadolu'da** Yunanlılara karşı kurulmuştur.
- Yunan işgali karşısında teşkilatlanmaya karar veren halk **Balıkesir ve Alaşehir Kongrelerini** düzenlemiştir.

Kuvayı Milliye'nin Olumlu Yönleri

- Düzenli ordu kuruluncaya kadar **düşmanı** yıpratarak ilerleyişlerini **yavaşlatmışlardır**.
- TBMM'ye ve düzenli ordunun kurulmasına **zaman kazandırmışlardır**.
- Azınlıkların zararlı faaliyetlerine karşı Türk **köy ve kasabalarını korumuşlardır**.
- TBMM'ye karşı çıkan ayaklanmaların bastırılmasında etkili olmuşlardır.
- **Ulusal bilincin doğmasına** ve yaygınlaşmasına yardımcı olmuşlardır.
- **Düzenli ordunun temelini** oluşturmuşlardır.

Kuvayı Milliye'nin Olumsuz Yönleri

- Askeri **disiplinden yoksun** olmaları
- Bazı Kuvayı Milliye liderlerinin, TBMM'nin otoritesine girmeyi kabul etmeyerek ayaklanmaları (Demirci Mehmet Efe, Çerkez Ethem gibi)
- **Bölgesel hareket etmeleri**, işbirliği ve uyum içinde çalışmamaları
- İhtiyaçlarını karşılayabilmek için, zaman zaman halktan **zorla para ve yardım toplamaları**
- Suçlu gördükleri kişileri kendi kurallarına göre cezalandırmaları
- Düşman işgalini engelleyememeleri gibi nedenlerden dolayı **8 Kasım 1920'de** Kuvayı Milliye birlikleri kaldırılarak düzenli ordu kurulmuştur.

İŞGALLER KARŞISINDA TUTUM

- **Osmanlı Hükümeti:** Osmanlı Hükümeti işgallere direnmenin mümkün olmadığını, İtilaf Devletlerinin isteklerini yerine getirmekle Osmanlı saltanat ve hilafetinin devamının sağlanacağını düşünüyordu. Bu amaçla Anadolu'ya nasihat heyetleri göndererek işgallere karşı çıkılmamasını istemiştir. (**teslimiyetçi, uzlaşmacı, duyarsız, pasif bir politika**)

Türk halkı: Türk halkının bir kısmı **İngiliz himayesini**, bir kısmını **Amerikan mandasını isterken** bir kısmı da çareyi **bölgesel kurtuluş yollarında** aramıştır. Bu amaçla **mitingler düzenlemiş, cemiyetler kurmuş, Kuvayı milliye birlikleri meydana getirmiştir.**

Mustafa Kemal'e göre bu durum karşısında bir tek karar vardı: Millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak (**kararlı, mücadeleci, vatansever, bağımsızlık yanlısı, milliyetçi, duyarlı**)

CEMİYETLER - ZARARLI CEMİYETLER

- Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra, **Osmanlı ordusunun terhis edilmesi, Anadolu'nun işgale uğraması ve Osmanlı Hükümetinin işgallere duyarsız kalması sonucu Anadolu'da otorite boşluğu oluşması** cemiyetlerin kurulmasına neden olmuştur. Bu cemiyetler kuruluş amaçlarına göre zararlı ve yararlı(milli) cemiyetler olarak ikiye ayrılır.

A- Azınlıklar tarafından kurulan cemiyetler

(Rumların kurduğu cemiyetler)

1. Mavri Mira
2. Pontus Rum
3. Etnik-i Eterya

(Ermenilerin kurduğu cemiyetler)

4. Hınçak ve Taşnak

(Yahudilerin kurduğu cemiyetler)

5. Makabi ve Alyans-İsrailit

B- Milli Varlığa Düşman Cemiyetler: Türkler tarafından kurulan zararlı cemiyetlerdir. Milli mücadeleye karşı çıktıkları için milli bağımsızlığa ters düşmüşlerdir.

1. Hürriyet ve İtilaf Fırkası
2. Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası
3. Teali - İslam Cemiyet
4. Kürt Teali Cemiyeti
5. Wilson Prensipleri Cemiyeti
6. İngiliz Muhipleri Cemiyeti

Zararlı Cemiyetlerin Özellikleri

- ✓ Millî Mücadele hareketine karşı düşmanca tutum sergilemişlerdir.
- ✓ Bağımsız devlet kurmayı amaçlamışlardır.
- ✓ Faaliyette bulundukları bölgelerde yaşayan Türk halkının can ve mal güvenliğine zarar vermek suretiyle onları göçe zorlamışlardır. Böylece nüfus üstünlüğünü sağlamaya çalışmışlardır.
- ✓ İşgalci devletlerden yardım ve destek almışlardır.
- ✓ Güvenliği bozarak Mondros'un uygulanması için ortam hazırlamışlardır.

MİLLİ CEMİYETLER

- 1- Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (Edirne çevresi)
- 2- İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti (İzmir çevresi)
- 3- Reddi İlhak Cemiyeti (İzmir çevresi)
- 4- Doğu Anadolu (Şark Vilayetleri) Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (Doğu Anadolu)
- 5- Kilikyalılar Cemiyeti (Adana - Çukurova)
- 6- Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (Doğu Karadeniz)
- 7- Milli Kongre Cemiyeti (Tüm yurt - basın)
- 8- Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti (Sivas)

Yararlı Cemiyetlerin Özellikleri

- Bölgesel cemiyetlerdir.
- Öncelikli amaçları ülkeyi korumak değil, kuruldukları bölgeyi korumaktır.
- Genellikle basın-yayın yolu ile çalışmalarını sürdürmüşlerdir.
- Kuruluşlarında milliyetçilik düşüncesi etkilidir.
- Milli direniş bilincini uyandırmışlardır.
- İstanbul'a bağlı veya karşı değillerdir.
- Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla birleştirilmişlerdir.

PARİS BARIŞ KONFERANSI (18 OCAK 1919)

Toplanma amacı; I. Dünya Savaşı sonunda yenilen devletlerin durumlarını belirlemek ve bu devletlerle **yapılacak barış antlaşmalarının esaslarını** tespit etmektir.

- Paris Barış Konferansı Osmanlı topraklarının paylaşılması şekline dönüşmüş, gizli antlaşmalarda İtalya'ya bırakılan **İzmir ve çevresi** İngiltere'nin istekleri doğrultusunda **Yunanistan'a** bırakılmıştır.

Yorum1: İngiltere, Doğu Akdeniz'de güçlü bir İtalya yerine, kendi güdümünde **zayıf bir Yunanistan'ı** kendi çıkarlarına **daha uygun** bulmuştur.

Yorum2: Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesi İtilaf Devletleri arasında **ilk görüş ayrılığına** neden olmuştur. **İzmir'in işgaline** zemin hazırlamıştır.

Yorum3: Wilson ilkelerinin "sömürgecilik yapılmayacak" maddesine karşı **"manda ve himaye"** fikri ilk kez burada ortaya atılmıştır.

İZMİR'İN İŞGALİ (15 MAYIS 1919)

Daha önce gizli antlaşmalarla İtalya'ya bırakılan **İzmir ve çevresi** Paris Konferansı'nda İngiltere'nin baskısı ve sahte belgelerle ortaya attığı;

- Bölgede Rum nüfus çoğunluktadır.
- Türkler bölgedeki Hristiyan halkı katletmek üzeredir.
- Bölge, kültür ve coğrafi açıdan Yunanistan'ın doğal bir uzantısıdır gibi asılsız iddialarla İtalya'nın elinden alınarak **Yunanistan'a bırakılmıştır.**

İzmir'in işgali;

- ✓ Türk halkının **işgallerin geçici olmadığını** anlamasını sağlamıştır.
- ✓ Osmanlı yönetimi **işgale kayıtsız kaldığı** için, halk kendi haklarını savunmak için harekete geçmiştir.
- ✓ **Milli bilincin uyanmasını ve Kuvayı Milliye ruhunun doğmasını** sağlamıştır.
- ✓ Silahlı direnişin başlamasına neden olduğu için, milli mücadele açısından olumlu bir sonuç doğurmuştur.

Amiral Bristol Raporu:

- İzmir'in işgali sonrasında artan tepkiler üzerine Milletler Cemiyeti bölgeye incelemeler yapmak için **Amiral Bristol** başkanlığında bir komisyon gönderdi.

Yorum: Amiral Bristol Raporu, İzmir'in işgalinin haksızlığını ve Türk milli mücadelesinin haklılığını ortaya koyan ilk uluslararası belgedir.

ADIM ADIM BAĞIMSIZLIK SAMSUN'A ÇIKIŞ

- Karadeniz bölgesinde Rum çetelerinin taşkınlıklarından dolayı asayiş bozulmuştu. İtilaf Devletleri Osmanlı Hükümetine baskı yaparak bu bölgedeki karışıklığın giderilmesini istediler.
- Osmanlı Hükümeti, **İtilaf Devletlerinin Mondros Ateşkes Antlaşmasını bahane ederek bölgeyi işgal etmesini önlemek amacıyla** Mustafa Kemal'i asayiş ve güvenliği sağlaması için **9. Ordu Müfettişi** olarak görevlendirdi.

"9. Ordu Müfettişi" sıfatıyla Anadolu'ya gönderilen Mustafa Kemal'in görevi;

- Karadeniz bölgesinde Türk halkının Rum çetelerine karşı başlattığı direniş hareketlerini önlemek,
- **Halkın elindeki silah ve cephaneleri toplamak,**
- İşgallere karşı kurulan Milli Cemiyetlerin faaliyetlerini durdurmak,
- **Mondros'a uymayarak dağıtılmamış olan, Erzurum'daki 15. Kolordu'yu dağıtıp, silahlarını İtilaf Devletleri'ne teslim etmekti.**

Yorum: Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasıyla milli mücadele fiilen başlamıştır.

Yorum: Samsun'a çıkışından itibaren, **Mondros'a uyulmamasını** isteyen Mustafa Kemal'in asıl amacı;

- ✓ **Milli bilinci uyandırmak ve yaygınlaştırmak**
- ✓ **Milli birliği gerçekleştirerek, bağımsızlık savaşını başlatmak,**
- ✓ **Milli egemenliğe dayanan, kayıtsız, şartsız, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmaktır.**

HAVZA GENELGESİ (28 MAYIS 1919)

Samsun'dan sonra Havza'ya geçen Mustafa Kemal, burada bir genelge yayımlayarak ülkenin her yanındaki askeri ve sivil makamlara gönderdi. Bu genelgede halktan,

- ✓ İşgallere karşı **protesto mitingleri** ve **gösteriler yapılması**,
- ✓ İstanbul Hükümeti'ne işgalleri kınayan **protesto telgrafları çekilmesi**,
- ✓ Azınlıklara karşı **taşkınlıklar yapılmaması**,
- ✓ Komutanların hiçbir şekilde **silahlarını teslim etmemesi** ve yurdun her tarafında **direnış cemiyetleri kurulması** istenmiştir.

Yorum: Genelgenin amacı;

- **Türk halkını işgallere karşı uyarmak ve kitlesel olarak harekete geçirmek**,
- **Milli bilincin uyandırılmasını ve canlandırılmasını** sağlamaktır.

AMASYA GENELGESİ (20-22 HAZİRAN 1919)

- Havza'da çalışmalarını tamamlayan Mustafa Kemal Paşa, Amasya'ya geçti. Burada, daha önce hazırladığı genelgeyi **diğer komutanlara da** onaylattıktan sonra Anadolu'daki tüm askeri ve sivil makamlara gizli olarak bildirmiştir.

Yorum: Genelgenin diğer komutanlara da onaylatılmasının amacı; **milli mücadeleyi kişisel ve bölgesel olmaktan çıkarma** ve **halk üzerindeki etkisini artırmaktır**.

1- Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı tehlikededir.

2- İstanbul Hükümeti ve Padişah, üzerlerine düşen görev ve sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu durum, milletimizi yok olmuş gibi göstermektedir. **(Gerekçe)**

Yorum: 1.ve 2.madde **Kurtuluş Savaşı'nın gerekçesi**dir. **İstanbul Hükümeti'ne ilk defa açıkça karşı çıkılmıştır.**

3- Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

Yorum: **Kurtuluş Savaşı'nın amacı ve yöntemi** yani **nasıl** yapılacağı belirtilmiştir.

İlk defa ulusal egemenlikten bahsedilmiştir.

4- Milletin sesini dünyaya duyurmak için her türlü etki ve denetimden uzak **milli bir kurulun oluşturulması gerekmektedir.**

Yorum: **Temsil Heyeti'nin oluşturulması fikri ilk defa ortaya atılmıştır.**

- Amasya Genelgesinin yayımlanması üzerine İtilaf Devletleri İstanbul Hükümeti'ne baskı yapmış, Mustafa Kemal 9. Ordu Müfettişliği **görevinden alınmıştır**.

- Buna karşılık Mustafa Kemal, **7-8 Temmuz 1919** gecesine **9. Ordu Müfettişliğinden istifa etmiş** ancak İstanbul'a dönmeyeceğini ve Anadolu'da mücadeleyi sürdüreceğini bildirmiştir.

Yorum: Bu durum Mustafa Kemal'in **kararlılığını mücadeleciliğini ve vatanseverliğini** gösterir.

ERZURUM KONGRESİ (23 TEMMUZ – 7 AĞUSTOS 1919)

- Kongreyi toplayan; **Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk ve Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleridir.**
- Toplanma amacı; **Doğu Anadolu'yu ve Doğu Karadeniz'i Ermeni ve Rum saldırılarına karşı savunmaktır.**

1- Ulusal(millî) sınırlar içinde vatan bir bütündür, bölünemez. (Ülke bütünlüğü)

Yorum: İlk defa **millî sınırlardan** bahsedilmiştir. Bu karar Misak-ı Milli kararlarında da aynen kabul edilmiştir.

2- Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı, Osmanlı Devleti'nin dağılması halinde millet birleşerek kendini savunacaktır. (Ulusal/millî bağımsızlık)

Yorum: Ulusal (millî) bağımsızlıktan taviz verilmeyeceği belirtilmiştir.

3- Kuvayı Milliyeyi etkili, millî iradeyi hâkim kılmak esastır. (Ulusal/millî egemenlik-Millî irade)

Yorum: Ulusal egemenliğe dayalı bir düzenin kurulacağını, **ulusal egemenliğin koşulsuz olarak gerçekleştirileceğinin** mesajı verilmiştir.

4- Manda ve himaye kabul edilemez. (Tam bağımsızlık/Millî bağımsızlık)

Yorum: **Tam bağımsızlık** hedeflenmiştir. **Manda ve himaye fikri ilk defa reddedilmiştir.**

ÖNEMİ:

- ✓ **Toplanış şekli, amacı ve yapısı bakımından bölgesel, aldığı kararlar yönünden ulusal** bir kongredir.
- ✓ İç ve dış politikayı ilgilendiren kararlar alması meclis gibi hareket ettiğini gösterir.
- ✓ İlk kez **millî sınırlardan** ve bir **hükümet kurmaktan** bahsedilmiştir.
- ✓ Kongre kararlarının bir kısmı bölgesel, manda ve azınlıklar ile ilgili maddeleri dış politika, diğerleri ulusal nitelikli kararlardır.
- ✓ 9 kişilik **Temsil Heyeti** kurulmuş, başkanlığına **Mustafa Kemal** getirilmiştir.

SİVAS KONGRESİ (4 – 11 EYLÜL 1919)

- Bu kongrenin en önemli özelliği; **her yönüyle ulusal bir özelliğe sahip olmasıdır.**
- Amacı; millî güçleri birleştirmek ve millî mücadeleyi yönetebilecek bir teşkilat kurmaktır.**

1- Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar aynen kabul edilmiştir.

2- Bütün **yararlı** (millî) **cemiyetler;** Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak **birleştirilmiştir.**

Yorum: Kurtuluş Savaşı'nı **tek elden yönetmek** ve cepheler arasında birlik sağlamak amaçlanmıştır.

3- Manda ve himaye fikri **kesin olarak** reddedilmiştir.

Bu karar Türk Milleti'nin kayıtsız şartsız **tam bağımsızlığı hedeflediğini** göstermektedir.

4- Erzurum Kongresinde oluşturulan 9 kişilik Temsil Heyeti, "Yurdun bütünü temsil eder" şeklinde düzenlenerek ulusal hale getirilmiş, üye sayısı 16'ya yükseltilecek başkanlığına Mustafa Kemal getirilmiştir.

Bilgi: Temsil Kurulu, **ilk defa yürütme yetkisini** (hükümet görevi) kullanarak Ali Fuat Paşa'yı Batı Cephesi Komutanlığı'na atadı.

Bilgi: Temsil Kurulu, TBMM açılıncaya kadar görevini sürdürmüş, TBMM'nin açılmasıyla da görevi sona ermiştir.

- Sivas Kongresi sonrasında İstanbul'da Damat Ferit Hükümeti düşmüş, yerine **milli mücadele taraftarı Ali Rıza Paşa Hükümeti** kurulmuştur. Bu durum İstanbul Hükümeti ile Temsil Kurulu arasındaki ilişkilerin yumuşamasını sağlamıştır.

Yorum: Damat Ferit Hükümeti'nin düşürülmesi, **Temsil Kurulu'nun ilk siyasi başarısıdır.**

AMASYA (PROTOKOLÜ) GÖRÜŞMELERİ (20-22 EKİM 1919)

- Amasya Görüşmeleri, Temsil Kurulu adına **Mustafa Kemal Paşa** ile İstanbul Hükümeti adına **Bahriye Nazırı** (Bakanı) **Salih Paşa** arasında gerçekleşmiş ve Amasya Protokolü imzalanmıştır.
- **Görüşmede alınan kararla** İstanbul Hükümeti; Temsil Heyetini, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni ve Sivas Kongresi kararlarını tanıyacaktı.

Yorum: İstanbul Hükümeti Temsil Kurulunun varlığını resmen kabul etmiştir.

- **Görüşmede Mustafa Kemal** Mebusan Meclisi, İstanbul dışında uygun bir şehirde toplanmasını istemiştir.

Yorum: Mustafa Kemal'in Meclisin İstanbul dışında toplanmasını istemesinin nedeni; **İstanbul'un İtilaf Devletleri'nce fiilen işgal edilip baskı altında tutulması** ve İstanbul'da saltanat taraftarlarının çoğunlukta olması gibi nedenlerden dolayı **İstanbul'da sağlıklı karar alınamayacağı** düşünülmüştür.

Yorum: Misakı Milli kararlarının alınmasından sonra İstanbul'un işgal edilerek meclisin kapatılması Mustafa Kemal'in **haklılığını ve ileri görüşlülüğünü** gösterir.

TEMSİL KURULU'NUN ANKARA'YA GELİŞİ (27 ARALIK 1919)

Ankara'nın Milli Mücadele'nin merkezi olarak seçilme nedenleri

- • İşgal edilmemiş ve savunmaya elverişli olması,
- • Anadolu'nun her yanı ile **ulaşım ve haberleşme ağının iyi olması**,
- • Yunanlılarla mücadele edilen **Batı Cephesi'ne yakın olması**
- • **İstanbul'a yakın olması** ve Meclisi'nin çalışmalarını yakından izleme imkânının bulunması vb.

MİSAKİ MİLLİ KARARLARI (28 OCAK 1920)

28 Ocak 1920'de Son **Osmanlı Mebuslar Meclisinde Felah-ı Vatan Grubu**'nun çabaları ile kabul edilen kararlara **Misakı Milli** denir.

1- Sınırlar: Mondros Ateşkesi imzalandığı sırada Türk askerinin koruduğu, Müslüman Türk nüfusun çoğunluğu oluşturduğu vatan toprakları bir bütündür parçalanamaz.

(*Ülke bütünlüğü*)

Yorum: Bu karar daha önce Erzurum Kongresi'nde benimsenmiştir. **Milli sınırlara son ve kesin şekli verilmiştir.**

2- Azınlık Hakları: Azınlıklara, komşu ülkelerdeki Müslümanlara tanınan haklar kadar hak tanınacaktır. (*Uluslararası eşitlik*)

Yorum: Avrupalıların içişlerimize karışmasını engellemek ve **bağımsız bir devlet** olduğumuzu göstermek amaçlanmıştır. **Devletlerin eşitliği** ilkesine uygundur.

3- Kapitülasyonlar: Siyasi, ekonomik ve mali gelişmemizi engelleyen ve hukuk alanında hâkimiyetimizi sınırlandıran imtiyazlar kabul edilemez. (*Tam bağımsızlık*)

4- Halk oylaması yapılacak olan yerler: Arapların oturduğu yerler, Batı Trakya, Kars, Ardahan, Batum

Yorum: Halkın vereceği karara (milli iradeye) **saygı duyulduğunun göstergesidir.**

➤ Misakı Milli kararlarının ilan edilmesi İtilaf Devletlerini **16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal ederek**, Mebusan Meclisi'ni basıp dağıtmışlar, milletvekili ve aydınları tutuklayarak sürgüne göndermişlerdir.

Yorum: Mebusan Meclisi'nin dağıtılması İtilaf Devletlerinin, **Türk halkının iradesini yok saydıklarını** gösterir.

Yorum: Bu gelişmeler, saltanat ve hilafet yanlılarını da ulusal mücadeleçilerin yanına yöneltmiş ve **Ankara'da TBMM'nin açılmasına** zemin hazırlamıştır.

TBMM'NİN AÇILMASI (23 NİSAN 1920)

- 16 Mart 1920'de **İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmesi ve Mebusan Meclisi'nin dağıtılması, 1. TBMM'nin açılmasına zemin hazırlamıştır.**
- 16 Mart 1920'de **İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmesi ve Mebusan Meclisi'nin dağıtılması, 1. TBMM'nin açılmasına zemin hazırlamıştır.**

Yorum: Bu genelgede İstanbul'daki milletvekillerine sahip çıkılması, **milli iradeye önem verildiğini** ve milli iradeye sahip çıktığını gösterir.

1- Ulusal iradeyi, vatanın geleceğine hâkim kılmak esastır. TBMM'nin üstünde hiçbir güç ve makam yoktur.

Yorum: Osmanlı Hükümeti yok sayılmıştır. Gelecekte Cumhuriyet yönetimine geçileceğinin göstergesidir. **Milli egemenlik (ulusal egemenlik)** vurgusu yapılmıştır.

2- Yasama (kanun yapma) ve Yürütme (hükümet) yetkileri TBMM'ye aittir (Güçler birliği ilkesi).

Yorum: Amaç; Milli Mücadele'de **çabuk karar alıp uygulayabilmektir.**

3- Hükümet kurmak zorunludur.

Yorum: **Kurucu meclis** özelliği gösterir. Yeni Türk Devleti'ne işlerlik kazandırmak amaçlanmıştır.

4- Geçici kaydıyla bir hükümet başkanı tanımak veya padişah vekili atamak doğru değildir.

Yorum: Meclis Hükümeti Sistemi uygulanmıştır. Meclis Hükümeti Sistemi; bakanların meclis içinden tek tek seçildiği sistemdir.

5- Hükümet işleri, Meclis içerisinden seçilecek bir heyet tarafından yürütülecektir. Meclis Başkanı bu heyetin de başkanıdır.

Yorum: Meclisin, kararlarında bağımsız olması gerektiği ve **sürekli olacağı** vurgulanmıştır.

İLK TBMM'NİN ÖZELLİKLERİ

- **Milli egemenlik** ilkesi ilk kez gerçekleşmiştir.
- Yeni bir devletin kurulmasını sağladığından **Kurucu Meclis** sıfatını almıştır. Ancak milli birlik ve beraberliği zedelememek için "olağanüstü yetkilere sahip meclis" tanımlaması yapılmıştır.
- Ulusal iradeyi vatanın geleceğine egemen kılmak istemesi, Misakı Milli'yi ve İstiklal Marşı'nı kabul etmesi **ulusal bir meclis** olduğunu gösterir.
- Üyeleri seçimle belirlendiği için ve toplumun her kesiminden temsilcilere yer verdiği için **demokratik bir meclistir**.
- Güçler birliği ilkesini benimsediği için **olağanüstü yetkilere sahip** bir meclistir. Partileşme yoktur, gruplaşma vardır; Müdafaa-i Hukuk Grubu gibi.
- **Meclis Hükümeti Sistemi**'ni benimsemiştir; Meclis Başkanı Hükümetin de başkanıdır.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE KARŞI ÇIKARILAN AYAKLANMALAR

Ayaklanmaların çıkmasında;

- İstanbul Hükümetinin **Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarını idama mahkûm ettirmesi**
- İstanbul Hükümetinin **saltanat ve hilafetin otoritesini devam ettirme düşüncesi**
- **Milli bilinci yok ederek TBMM'yi halktan uzaklaştırmak** istemeleri
- Şeyhülislamın, **milli mücadelenin lider kadrosu aleyhinde fetva yayımlaması,**
- **Azınlıkların (Rum, Ermeni) yeni devletler kurma çalışmaları**
- İngilizlerin Boğazları daha uzun süre elde tutma planı
- Bazı **Kuvayı Milliye birliklerinin disiplinsiz hareketleri** etkili olmuştur.

AYAKLANMALAR

- **Doğrudan İstanbul Hükümeti tarafından çıkarılan ayaklanmalar:** Ahmet Anzavur, Kuvayı İnzibatiye
- **İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri tarafından çıkarılan ayaklanmalar:** Bolu, Düzce, Hendek, Adapazarı, Bozkır, Delibaş Mehmet, Koçgiri, Çapanoğulları Çopur Musa, Milli Aşireti
- **Azınlıklar tarafından çıkarılan ayaklanmalar:** Rumlar ve Ermeniler
- **Kuvayı Milliyeciler tarafından çıkarılan ayaklanmalar:** Çerkez Ethem, Demirci Mehmet Efe

AYAKLANMALARA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

- ✓ **Hıyanet-i Vataniye Kanunu** çıkarıldı.
- ✓ **İstiklal Mahkemeleri** kuruldu.
- ✓ İstanbul Hükümeti'nin fetvasına karşılık olarak **Ankara Müftüsü Rifat Börekçi** imzasıyla karşı fetva hazırlandı.
- ✓ **Anadolu Ajansı** ve **Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi** ile aleyhte propagandalara karşılık verildi.
- ✓ Kuvayı Milliye birlikleri kaldırılarak yerlerine **düzenli ordu** kuruldu.

Yorum: İstiklal Mahkemesi üyelerinin Meclis içerisinde seçilmesi TBMM'nin **yargı yetkisini de kullandığını gösterir.**

SEVR BARIŞ ANTLAŞMASI (10 AĞUSTOS 1920)

- İtilaf Devletleri, **Osmanlı topraklarının paylaşımıyla ilgili anlaşmazlık yaşadıkları için** Osmanlı Devleti ile yapacakları antlaşmayı en sona bırakmışlardı.
- **San Remo Konferansı**nda belirlenen şartlar Osmanlı Devletine zorla kabul ettirildi. Osmanlı Hükümeti **Saltanat Şurasını** toplayarak barış şartlarını kabul etti. (10 Ağustos 1920).

Sınırlar: Osmanlı Devleti İtilaf Devletleri arasında paylaştırılmıştır.

- **İstanbul**, Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalacak, ancak Osmanlı Devleti şartlara uymazsa İstanbul Türklerin elinden alınacak.
 - **Boğazlar**, uluslararası bir komisyon tarafından yönetilecek, tüm devletlerin gemilerine açık olacak. **(Egemenlik haklarına ve bağımsızlık ilkesine aykırıdır)**
 - **Azınlıklar**a geniş haklar verilecek. **(Egemenlik haklarına ve bağımsızlık ilkesine aykırıdır)**
 - **Doğu Anadolu**'da iki yeni devlet (Ermenistan ve Kürdistan) kurulacak. **(Misakı milliye aykırıdır)**
 - **Askerlik zorunlu olmayacak**, Osmanlı ordusu 50.700 kişiye indirilecek
- Yorum:** Osmanlı Devleti **savunmasız bırakılmak** istenmiştir.
- **Kapitülasyonlar** bütün devletler yararlanacak, Osmanlı Devleti **savaş tazminatı** ödeyecek.
- Yorum:** İtilaf Devletleri, Osmanlı ekonomisini kontrol altına almayı ve Türk ulusunu yasal yollarla yok etmeyi amaçlamışlardır.

Sevr Antlaşması;

- ✓ **Osmanlı Devleti'nin imzaladığı en son antlaşmadır.**
- ✓ **Ölü doğmuş ve uygulanamamış bir antlaşmadır. Çünkü** Osmanlı anayasası'na göre bir antlaşma, Mebusan Meclisi'nde onaylanırsa yürürlüğe girerdi. Mebusan Meclisi dağıtıldığı için Sevr Antlaşması Meclis'te onaylanamamıştır. Bu nedenle **antlaşmanın hukuki bir geçerliliği yoktur.**

Yorum: Osmanlı yönetiminin teslimiyetçi bir tutum sergilemesi, TBMM'nin haklılığını ortaya çıkarmış ve **ulusal bilinci kamçulamıştır. TBMM, antlaşmayı kabul etmediğini açıklamış ve imzalayanları vatan haini ilan etmiştir.**

KURTULUŞ SAVAŞINDA CEPHELER

Kurtuluş Savaşı, üç cephede gerçekleşmiştir;

- 1. Doğu Cephesi:** Ermenilere karşı açılmıştır. TBMM bu cephede Osmanlı'dan kalma düzenli ordu ile (Kazım Karabekir'e bağlı 15. Kolordu) Ermenilere karşı, savaşmıştır.
- 2. Güney Cephesi:** Güneydoğu Anadolu ve Çukurova'da Kuvayı Milliye birlikleri ile Fransızlara ve Ermeni çetelere karşı mücadele edilmiştir.
- 3. Batı Cephesi:** Yunanlılara karşı açılan cephe. Bu cephede TBMM tarafından kurulan düzenli ordu kullanılmıştır.

Bilgi: Kurtuluş Savaşı'nda İngiltere ve İtalya ile aramızda silahlı çatışma yaşanmamıştır.

DOĞU CEPHESİ

- Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra ortaya çıkan karışıklıktan yararlanan Ermeniler Doğu illerini işgale başladılar.
- TBMM, Haziran 1920'de Osmanlı Devleti'nden kalma 15. Kolordunun başına Kazım Karabekir Paşa'yı Doğu Cephesi Komutanı olarak atadı.
- Kazım Karabekir komutasındaki 15.Kolordu, Sarıkamış ve Kars çevresini kurtararak Gümrü'ye kadar ilerledi. Zor durumda kalan Ermeniler ateşkes istedi. Ermenilerle Gümrü Antlaşması (3 Aralık 1920) imzalandı. Buna göre;
 1. Kars, Sarıkamış ve Iğdır TBMM'ye verilecek.
 2. Ermenistan Sevr Antlaşmasını tanımayacak,
 3. Ermenistan TBMM Hükümetini ve Misakı Milli'yi tanıyacak.

Gümrü Antlaşmasının Önemi

- ✓ TBMM'nin imzaladığı ilk antlaşmadır.
- ✓ TBMM'nin uluslararası alandaki ilk askeri ve siyasi başarısıdır.
- ✓ TBMM'yi ve Misakı Milli'yi tanıyan ilk devlet Ermenistan olmuştur.
- ✓ Sevr'i geçersiz sayan ilk uluslararası siyasi belgedir.
- ✓ Doğu Cephesi ilk çözüme kavuşan cephe olup bölgedeki birlikler Batı ve Güney cephelerine kaydırılarak bu cephelerin güçlenmesi sağlanmıştır.

Bilgi: I. İnönü Savaşı'ndan sonra Sovyet Rusya ile Moskova Antlaşması imzalanmış ve Batum Gürcistan'a bırakılmıştır.

Bilgi: Doğu sınırlarımızı kesin olarak belirleyen antlaşma Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'la imzaladığımız Kars Antlaşması'dır.

GÜNEY CEPHESİ

- Mondros Ateşkes Antlaşmasından İngilizler **Hatay, Antep, Maraş, Adana ve Urfa** illerini işgal etmişler ancak daha sonra Fransa ile bir antlaşma imzalayarak buraları Fransızlara bırakmışlardır.
- **Fransızların** Ermenilerle birlik olarak güney illerimizi işgal etmeye başlaması üzerine, bölgede Kuvayı Milliye birlikleri ortaya çıkmış ve direniş başlamıştır.
- Sivas Kongresi'nden sonra bölgeye gönderilen **gönüllü subaylar direnişi örgütlemeye çalıştılar.**
- ✓ Maraş'ta **Sütçü İmam**, Antep'te **Üsteğmen Şahin Bey**, Urfa'da **Yüzbaşı Ali Saip Bey** halka liderlik yapmışlardır.
- ✓ **Fransa, Sakarya Meydan Muharebesi'**nden sonra TBMM Hükümeti ile **Ankara Antlaşması'nı** (20 Ekim 1921) imzalayarak Hatay dışında işgal ettiği yerlerden çekilmiştir. Böylece Güney Cephesi'ndeki askeri mücadele sona ermiştir.

Bilgi: TBMM, düşmana karşı kahramanca mücadele eden,

- **Antep'e "Gazi" (1921), Maraş'a "Kahraman" (1973), Urfa'ya "Şanlı" (1984)** unvanlarını vermiştir.
- **Güney Cephesinde düzenli ordu kullanılmamış, Kuvayı Milliye birlikleri ile düşmana karşı mücadele edilmiştir.**
- **Kuvayı Milliye'nin en etkili olduğu cephe Güney Cephesi'dir.**

Bilgi:

- **İşgallere karşı ilk direniş Güney cephesinde Hatay Dört Yol'da Fransızlara karşı başlamıştır.**
- **Güney Cephesi Antep, Urfa, Maraş, Adana ve Hatay yörelerini kapsamaktadır.**
- **Güney cephesi Sakarya Meydan Savaşından sonra Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması ile kapanmıştır.**

Bilgi: Antalya ve Konya çevresini işgal eden İtalyanlar ile aramızda ciddi bir sorun yaşanmamıştır.

DÜZENLİ ORDUNUN KURULMASI

Kuvayı Milliye'nin Kaldırılma Nedenleri

- 1. Askeri disiplinden yoksun olmaları**
- 2. İşgalleri önleyememeleri ve düşmanın ilerleyişini durduramamaları**
- 3. Halktan zorla asker ve para toplamaları**
- 4. Kendilerine karşı çıkanları cezalandırmaları**
- 5. Bazı Kuvayı Milliye komutanlarının başına buyruk hareket etmeleri**
- 6. Düzenli düşman kuvvetlerine ancak düzenli birliklerle mücadele edilebileceğinin anlaşılması**

Bilgi: Gediz Muharebesi'nden sonra Batı Cephesi, **batı** ve **güney** olmak üzere yeniden düzenlenmiş ve Genelkurmay Başkanlığı'na bağlanmıştır. Batı Cephesi Komutanlığı'na **Albay İsmet Bey**, Güney Cephesi Komutanlığına **Albay Refet Bey** getirilmiştir.

TBMM, düzenli orduyu kurmak ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla;

- Asker kaçaklarını önlemeye çalışmış ve bu amaçla **Firariler Kanunu** çıkarılmıştır.
- Askeri eğitim ve subay yetiştirmek için **Ankara Subay Mektebi** açılmıştır.
- Yeni vergiler konulmuş, **Anadolu'daki tüm gelirlere el koyulmuştur.**
- **Hint ve Afgan Müslümanlarından gelen para** yardımı kabul edilmiştir.
- İtilaf Devletlerine ait depolardan **silah ve cephane kaçırlarak** Anadolu'ya ulaştırılmıştır.
- Sovyet Rusya'dan **askeri ve ekonomik yardım** alınmıştır.

BATI CEPHESİ

- **İzmir'in işgali** (15 Mayıs 1919) üzerine açılmıştır.
- **Kurtuluş Savaşı'nın kaderinin belirlendiği cephe**dir.
- Bu cephede Yunanlılara karşı mücadele edilmiştir.
- Başlangıçta **Kuvayı Milliye birlikleri ile mücadele verilmiş, ancak** Temsil Kurulu'nun **Ali Fuat Paşa'yı komutan olarak atamasıyla** milli mücadelenin kontrolüne girmiştir.
- **Batı Cephesi'nde** düzenli ordunun kurulmasıyla **İsmet Paşa** asıl Batı cephesine, **Refet Paşa** da Güney cephesine komutan olarak atanmışlardır.
- Batı cephesi, Kurtuluş Savaşının **en uzun süren ve en şiddetli savaşların** yapıldığı cephesidir.
- Bu cephedeki savaşlar 11 Ekim 1922'de **Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın** imzalanmasıyla sona ermiştir.

I. İNÖNÜ SAVAŞI (6-10 OCAK 1921) SEBEPLER

Yunanlıların;

- TBMM Hükümeti'ne **Sevr'i zorla kabul ettirmek**
- **Ankara'yı ele geçirip TBMM'yi dağıtmak** ve Milli Mücadele'yi engellemek
- Yeni kurulan **düzenli Türk ordusunu fazla güçlenmeden ortadan kaldırmak**
- Çerkez Ethem ayaklanmasından yararlanma

ULUSAL SONUÇLARI

- ✓ TBMM'nin kurduğu **düzenli ordunun Batı Cephesi'ndeki ilk zaferidir.**
- ✓ **Türk milletinin TBMM'ye ve düzenli orduya olan güveni artmıştır.**
- ✓ TBMM'nin otoritesi güçlenmiştir.
- ✓ Yeni Türk Devleti'nin ilk Anayasası **(Teşkilat-ı Esasiye Kanunu)** kabul edilmiştir (20 Ocak 1921).
- ✓ 12 Mart 1921'de **İstiklal Marşı** kabul edilmiştir.
- ✓ **Çerkez Ethem İsyanı** bastırılmıştır.

ULUSLARARASI SONUÇLARI

- İtilaf Devletleri Sevr'i yumuşatmak için **Londra Konferansı'nı** yapmak zorunda kaldılar.
- Sovyet Rusya ile **Moskova Antlaşması** imzalandı.
- Afganistan ile **Dostluk Antlaşması** imzalandı.

LONDRA KONFERANSI (23 ŞUBAT - 12 MART 1921)

- Doğu ve Güney cephelerinde kazanılan başarılar, **I. İnönü Savaşı'nın kazanılması** ve TBMM'nin Sovyet Rusya'ya yakınlaşması üzerine İtilaf Devletleri tarafından düzenlenmiş bir konferanstır.
- **Amaç; Sevr'i biraz yumuşatarak TBMM'ye kabul ettirebilmek ve Yunan ordusuna toparlanması için zaman kazandırmaktır.**

Yorum: İtilaf Devletleri'nin, Londra Konferansı'na hem Osmanlı Hükümeti'ni hem de TBMM Hükümeti'ni çağırımlarının amacı, **iki hükümet arasındaki görüş ayrılıklarından yararlanmak istemeleridir.**

TBMM bu konferanstan bir sonuç çıkmayacağını bildiği halde;

- ✓ **Türk milletinin haklı davasını ve Misakı Milli'yi dünyaya duyurmayı,**
- ✓ İtilaf Devletleri'nin "Türkler barışa yanaşmıyor" propagandalarına engel olmayı,
- ✓ **Türk milletinin tek temsilcisinin TBMM olduğunu** kanıtlamayı amaçlamıştır.

Londra Konferansının Önemi

- İtilaf Devletleri, TBMM Hükümeti'ni toplantıya çağırarakla **TBMM'nin varlığını ilk kez resmen ve hukuken** tanımışlardır.
- TBMM, **Misakı Milli'yi dünya kamuoyuna duyurmayı başarmıştır.**
- İtilaf Devletleri arasında varolan görüş ayrılığı iyice artmıştır.

MOSKOVA ANTLAŞMASI (16 MART 1921)

TBMM Hükümeti ile Sovyet Rusya arasında Moskova Antlaşması'nın imzalanmasında;

- İki devletin de düşmanlarının ortak (İtilaf Devletleri) olması,
- Siyasi ilişkilerde (diplomasi) alanında birbirine ihtiyaç duymaları,
- Sovyet Rusya'nın, Yeni Türk Devleti'nin Batılı devletlerle yakınlaşmasını istememesi,
- TBMM'nin Sovyet Rusya gibi büyük bir devletin desteğine ihtiyaç duyması etkili olmuştur.

Maddeler

1-Her devlet (taraflar) kendi geleceğine kendisi karar verecektir.

Yorum: Bu madde ile **Sovyet Rusya ve TBMM Hükümeti, birbirlerinin bağımsızlıklarına saygılı olacaklarına** dair güvence vermişlerdir.

2-Taraflardan birinin tanımadığı uluslararası bir antlaşmayı diğeri de tanımayacaktır.

Yorum: Bu madde **iki devletin dış politikada birlikte hareket edeceğini** gösterir.

Bu madde ile **Sovyet Rusya Misak-ı Milli'yi tanımış** ve Sevr Antlaşması'nı reddetmiştir.

3-Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya'sı arasında imzalanan bütün antlaşmalar geçersiz sayılacaktır.

Yorum: Bu madde **iki ülkede de köklü rejim değişikliği olduğunu** gösterir.

4-Batum'un Gürcistan'a bırakılması şartıyla Sovyet Rusya Gümrü Antlaşması'nı ve Doğu sınırını tanıyacaktır.

Bilgi: **Batum**, Misak-ı Milli'den verilen **ilk tavizdir.**

Moskova Antlaşmasının Önemi:

- ✓ İlk defa **Batılı bir devlet TBMM'yi ve Misak-ı Milli'yi tanımıştır.**
- ✓ Sovyet Rusya, **TBMM'yi ve Misak-ı Milli'yi tanıyan ilk Avrupalı devlettir.**
- ✓ Doğu Cephesi güvenlik altına alınmış ve buradaki birliklerimiz diğer cephelere kaydırılmıştır.

AFGAN DOSTLUK ANTLAŞMASI (1 MART 1921)

Bu antlaşmayla;

- ✓ **Afganistan** TBMM Hükümeti'nin, TBMM'de Afganistan'ın bağımsızlığını tanımıştır.
- ✓ **Taraflardan birinin saldırıya uğraması durumunda diğerinin yardım etmesi** kararlaştırılmıştır.
- ✓ Türkiye'nin **kültürel yardım** amacıyla Afganistan'a en az beş yıl kalmak şartıyla **öğretmenler ve subaylar** göndermesi karara bağlanmıştır.

Yorum: Bu antlaşma ile **Yeni Türk Devleti'ni tanıyan ilk İslam Devleti Afganistan** olmuştur.

İSTİKLAL MARŞI'NIN KABULÜ (12 MART 1921)

- Düzenli ordunun kazandığı Birinci İnönü zaferinin sevinci, ülkenin her yanında kutlanırken **millî duyguları uyandıracak** bir bağımsızlık marşına ihtiyaç duyuldu.
- Bu marş, **millîtimizin bağımsızlığını** ifade etmeli; halkı coşturmalıydı. **Mehmet Âkif'in** yazdığı **İstiklal Marşı** şiiri birinci seçildi.
- TBMM, **12 Mart 1921'de** İstiklal Marşını millî marş olarak kabul etti.
- Önceleri değişik bestelerle okunan İstiklal Marşı **1930** yılında **Osman Zeki Üngör** tarafından yeniden bestelendi.

II. İNÖNÜ SAVAŞI (23 MART -1 NİSAN 1921) Sebepleri**Nedenleri:**

- Londra Konferansı'ndan bir sonuç alınamaması,
- Sevr'i TBMM'ye zorla kabul ettirmek,

Sonuçları:

- ✓ **Halkın TBMM Hükümeti'ne ve düzenli orduya olan güveni artmıştır.**
- ✓ Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi komutanlığına çektiği kutlama telgrafında: *"Siz orada yalnız düşmanı değil, aynı zamanda Türk Milleti'nin makûs (kötü giden) talihini de yendiniz."* diyerek zaferin önemini vurgulamıştır.
- ✓ **İtalyanlar Anadolu'da işgal ettiği yerleri boşaltmaya başlamışlardır.**
(İtalya, Sakarya Savaşı'ndan sonra tamamen Anadolu'dan çekilecektir.)

KÜTAHYA-ESKİŞEHİR SAVAŞLARI (10 - 24 TEMMUZ 1921)

- Yunanlılar, **İnönü Savaşları'nın intikamını almak, TBMM Hükümeti'ni ortadan kaldırıp milli mücadele hareketini engellemek**, Sevr Barışı'nı Türk milletine kabul ettirmek amacıyla İngiltere'den aldıkları silah ve askeri malzemelerle yeni bir saldırı için tekrar hazırlıklara başladılar.
- 10 Temmuz 1921 günü üstün kuvvetlerle Eskişehir ve Afyon yönünde saldırı başlatan Yunanlılar, Türk ordusunu geri çekilmeye zorladılar **(aldığımız ilk ve tek yenilgi).**

- Bu yenilgi üzerine **Türk kuvvetleri** Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle;
 - **Yeniden toparlanmak için zaman kazandırmak,**
 - **Düşmanla arasında doğal bir engel oluşturmak,**
 - **Yunan kuvvetlerini ordu merkezlerinden uzaklaştırmak,**
 - **Taarruz gücüne erişebilmek için ihtiyaçlarını karşılamak ve eksikliklerini gidermek** amacıyla **Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiştir.**

Sonuçları:

- ✓ **Kütahya, Eskişehir ve Afyon** Yunanlıların eline geçti.
- ✓ TBMM'de olumsuz **tartışmalar** yaşandı ve **Mustafa Kemal Paşa'ya karşı tepkiler** yoğunlaştı.
- ✓ **Meclis'in Kayseri'ye taşınması** fikri gündeme geldi.

BAŞKOMUTANLIK KANUNU (5 Ağustos 1921)

- Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sonucunda, **Türk ordusunun Sakarya'nın doğusuna çekilmesi**, TBMM'de Mustafa Kemal'e yönelik tartışmaların başlamasına neden oldu.
- Mustafa Kemal, **Meclisin tüm yetkilerinin üç aylık bir süre için kendisine verilmesi şartıyla**, Başkomutanlığı kabul edeceğini belirtti.
- **5 Ağustos 1921**'de kabul edilen **Başkomutanlık Kanunu**yla, Mustafa Kemal Paşa'ya Meclisin tüm yetkileri verilerek (yasama, yürütme, yargı), üç aylık bir süre için Başkomutan seçildi.

Yorum:

1. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi öncesinde istifa ederek ayrıldığı **askerlik görevine yeniden dönmüştür**.
2. Mustafa Kemal Paşa'nın bu yetkiyi istemesindeki temel amaç; **hızlı karar alıp uygulayabilmek** ve **devlet işlerinde tek başına hareket** edebilmektir.
3. Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlık yetkisi, daha sonra süresiz hale getirilmiştir. Bu durum Meclisin Mustafa Kemal Paşa'ya karşı güveninin arttığını gösterir.

MAARİF (EĞİTİM) KONGRESİ

- Kütahya- Eskişehir Savaşlarının devam ettiği günlerde 15 Temmuz 1921'de Ankara'da Erkek Öğretmen Okulu'nda bir kongre yapılmıştır. Kongreye Mustafa Kemal ile birlikte 180 eğitimci katılmıştır.

Yorum: Kütahya-Eskişehir Savaşlarının en yoğun olduğu günlerde böyle bir toplantının yapılmış olması **Atatürk'ün eğitime verdiği önemi** göstermektedir.

TEKALİF-İ MİLLİYE EMİRLERİ (7-8 AĞUSTOS 1921)

- Başkomutan Mustafa Kemal Paşa; **ordunun acil ihtiyaçlarını karşılamak** amacıyla yetkisini kullanarak, **8 Ağustos 1921**'de **Tekalifi Milliye Emirlerini** (Milli Yükümlülükler) yayımladı.
- Kurtuluş Savaşı yıllarında Yeni Türk Devleti'nin gelirleri ordunun ihtiyaçlarını karşılayamadığından Tekalifi Milliye Emirleri çıkartılarak **ordunun ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır**. Türk halkı kendisinden istenilen yardımları fazlasıyla vermiş ve bir hafta içerisinde ordunun ihtiyaçları büyük ölçüde karşılanmıştır. Tekalifi Milliye Emirleri'nin yayınlanması,
- **"Topyekün Seferberlik"** halinin başlatıldığını gösterir. **Milli birlik ve beraberliğin** en güzel örneğidir.

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ (23 AĞUSTOS – 12 EYLÜL 1921)

Yunanlılar;

- **Sevr'i Türklere zorla kabul ettirmek,**
- **Ankara'yı alarak TBMM'yi ve düzenli orduyu yok etmek** amacıyla saldırıya geçtiler.
- Başkomutan Mustafa Kemal Paşa; *"Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O sath bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, kanla ıslanmadıkça bırakılamaz."* emrini vererek **'topyekün savaş'** taktiğini uygulamıştır.

ULUSAL SONUÇLARI

- Yunan ordusunun saldırı gücü kırılarak savunma durumuna çekildi. **Türk ordusu taarruz konumuna geçti.**
- Türk ordusunun 1683 II. Viyana Kuşatmasından beri Avrupa karşısında devam eden **gerileyişi sona erdi.**
- TBMM, Mustafa Kemal Paşa'ya "**Mareşallik**" rütbesi ve "**Gazilik**" ünvanı verdi (19 Eylül 1921).
- Türk ordusu bu savaşta çok sayıda subayını kaybettiği için Sakarya Muharebesi "**Subaylar Savaşı**" olarak da bilinir.

ULUSLARARASI ALANDAKİ (DIŞ SİYASETTEKİ) SONUÇLARI

- ✓ **İtalyanlar**, Anadolu'da işgal ettikleri yerlerden tamamen **çekildiler.**
- ✓ **İtilaf Devletleri arasındaki** görüş ayrıkları iyice arttı ve **birlik** tamamen **bozuldu.** İngilizler TBMM karşısında yalnız kaldılar.
- ✓ İtilaf Devletleri, Türkiye ve Yunanistan'a ateşkes teklifinde bulunmuşlardır.
- ✓
- Sovyet Rusya'nın isteği ile **Kafkas Cumhuriyetleri** ile **TBMM Hükümeti** arasında **Kars Antlaşması** imzalandı (13 Ekim 1921). Buna göre; **Doğu sınırimız kesin olarak** çizilmiştir.
- **Fransa ile TBMM Hükümeti** arasında 20 Ekim 1921'de **Ankara Antlaşması** imzalandı. Bu antlaşmaya göre;
 - Fransızlar, işgal ettiği yerlerden çekilecek,
 - **Hatay** Fransa'nın mandası **Suriye'de kalacak**

Yorum:

1. Hatay'ın Fransa'ya bırakılması **Misakı Milli'den verilen ikinci tavizdir.**
2. TBMM'yi ve Misakı Milli'yi tanıyan ilk İtilaf Devleti Fransa'dır.
3. Hatay ve İskenderun dışında bugünkü Suriye sınırimız çizildi.
4. **Güney cephesi kapandı** ve bundan sonra bütün birliklerimiz Batı Cephesi'ne kaydırıldı.

**BÜYÜK TAARRUZ VE BAŞKOMUTANLIK MEYDAN MUHAREBESİ
(26 AĞUSTOS – 18 EYLÜL 1922)**

- **26 Ağustos 1922** günü sabah saatlerinde yoğun topçu atışıyla başlayan Türk taarruzu karşısında Yunan ordusu kaçmaya başladı.
- **30 Ağustos 1922'de** yapılan **Başkomutanlık (Dumlupınar) Meydan Muharebesi'nde** Yunan ordusunun büyük bir bölümü yok edildi.
- Atatürk'ün "**Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!**" emrini alan kahraman Türk ordusu, 9 Eylül günü **İzmir'e**, 11 Eylül günü **Bursa'ya** ve 18 Eylül günü **Balıkesir'e** ulaşarak **tüm Batı Anadolu'yu düşmandan temizledi.**

SONUÇLARI

- ✓ Batı Anadolu Yunan işgalinden kurtarılmıştır.
- ✓ **Kurtuluş Savaşı'nın askeri safhası başarıyla tamamlanmıştır.**
- ✓ Türk ordusunun kesin zaferi nedeniyle İtilaf Devletleri TBMM'ye ateşkes teklifinde bulunmuşlar, bunun sonucunda da Mudanya Ateşkesi imzalanmıştır.

Yorum: Büyük Taarruz, **tamamen taarruza ve düşmanı yurttan atmaya yönelik bir savaştır.**

MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI (11 EKİM 1922)

- Görüşmelere; **İngiltere, Fransa, İtalya** ve **TBMM Hükümeti** adına **İsmet Paşa** katılmıştır.
- Yunan temsilcileri ateşkes görüşmelerine katılmamış, görüşmelerde Yunanistan'ı İngiltere temsil etmiştir.

Yorum: Yunanistan'ın görüşmelere katılmadığı halde alınan kararları kabul etmesi, **kendi iradesiyle hareket etmediğini, İngiltere'nin güdümünde olduğunu** gösterir.

MADDELERİ

- Türk ve Yunan kuvvetleri arasındaki **savaş sona erecektir.**
- **Yunanistan**, 15 gün içinde **Doğu Trakya'yı** (Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ) **boşaltacaktır.**
- **İstanbul** ve **Boğazlar**, **TBMM Hükümeti'ne bırakılacak**, ancak İtilaf Devletleri kuvvetleri kesin barış yapılincaya kadar burada kalacaklardır.

Yorum: Bu madde **Osmanlı Devleti'nin hukuken sona erdiğinin** göstergesidir.

MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASININ ÖNEMİ VE SONUÇLARI

- ✓ Türk Kurtuluş Savaşı'nın **silahlı mücadele dönemi sona erdi, diplomatik mücadele dönemi başladı.**
- ✓ **Doğu Trakya** (Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ) ve **İstanbul** savaş yapılmadan kurtarıldı.
- ✓ Türk-Yunan mücadelesi kesin olarak sona erdi.
- ✓ **İtilaf Devletleri** (özellikle İngiltere ve İtalya), bu antlaşmayı imzalamakla **yeni Türk Devleti'nin siyasi varlığını tanımış oldular.**

NOT: Özet ders notlarımızın TİCARİ AMAÇLI platformlarda paylaşılmasına rızam yoktur.

EBA'da, Whatsapp gruplarında ve öğrencilerle paylaşabilirsiniz...